

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 3, Ocak /January 2020, ss. 137-142.

Geliş Tarihi–Received Date: 13.01.2020 Kabul Tarihi–Accepted Date: 18.01.2020

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

**15-16. YÜZYIL GÖÇ ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM VE TERKEDİLMİŞ KÖYLER MESELESİ:
MENEMEN KAZASI ÖRNEĞİ**

ALPASLAN DEMİR*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin, idari, sosyal ve ekonomik yapısı ile ilgili verileri kapsamı bakımından Tahrir Defterleri mevcut arşiv kaynakları içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Tahrir Defterleri ışığında Osmanlı Devleti'nin pek çok şehri sosyo-ekonomik yapı bakımından incelenmiştir. Ancak Türkiye sınırları içinde kalan bölgeler için yapılmış olan tahrir çalışmalarında, demografik, ekonomik ve yerleşme açısından çok önemli olan göç konusu ya hiç incelenmemiş ya da istatistiklere yer verilmeden sadece bir iki paragraf bahsedilerek geçiştirilmiştir. Tahrir Defterleri verileri çerçevesinde bir bölgenin 15. veya 16. yüzyıldaki demografik yapısını aydınlatmada göç verileri önemlidir. Yüzyıl içerisinde meydana gelen nüfus artışı ya da eksilişinin nedenlerini ortaya çıkarabilmek için iç ve dış göç verilerinin dikkatli irdelenmesi gerekmektedir. Ayrıca, Osmanlı döneminde yaşanmış önemli bir problem olan “terk edilmiş köyler meselesi” de incelenmesi gereken bir diğer konudur. Bu makalede Menemen Kazası örneğinden hareketle klasik dönem göç çalışmalarında yöntem meselesi irdelenerek, terk edilmiş köyler bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tahrir Defterleri, Göç, İskân, Kaybolan Köyler, Menemen Kazası.

**THE METHOD IN MIGRATION STUDIES IN THE 15-16th CENTURY AND PROBLEM OF
LOST VILLAGES: THE CASE OF MENEMEN DISTRICT**

ABSTRACT

Between other archive sources, tahrir registers has a peculiar importance in the aspect of its contents such as social, economic and administrative structure of the Ottoman State. With the help of those registers many of the Ottoman cities has been examined from the social and economic point. But, the migration subject which is based on the tahrirs that includes the information on the regions within the border of Turkey, remains untouched or palliated without mentioning any of the statistics. To solve the problem of demographic structure in 15th or 16th centuries in the context of tahrir records, migration data are important. Migration and immigration data must be examined carefully to understand the reason of the ups and downs during the century. Besides, “abandoned villages” is a vital issue to research which Ottomans came across with. In this paper, based on the Menemen County case, the methods of the classical era migration works will be analyzed in the context of abandoned settlements.

Key Words: Tahrir Registers, Migration, Settlement, Lost Villages, Menemen County.

GİRİŞ

Tahrir Defterleri, Osmanlı Devleti'nin 15. ve 16. yüzyıl idari, sosyal ve iktisadi yapısını ortaya koyabilmek için önemli bir kaynak olmasına karşın içerdiği göç verilerinin tam anlamıyla incelenerek değerlendirildiğini söylemek güçtür. Şimdiye kadar yaptığımız çalışmalardan yola çıkarak tahrir defterlerindeki göç verilerinin ortaya konması şu şekilde olabilir: Tahrir defterlerindeki göçle ilgili verileri dolaylı ve doğrudan olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Dolaylı verilere, toponimiyle ilgili bilgilerden ulaşılabilir. Mahalle ya da köy ismi olarak kullanılan Koçhisar, Erzurum, Tiflisî, Karamanî, Erzincanî, Engirilü (Ankaralı) gibi ifadeler, bu yerleşim yerlerinde yaşayanların yerleşim yerine ismi verilen bölgelerden geldiklerini gösterebilir. Fakat çalışmalarımızda bu tür veriler dikkate alınmamıştır. Göç ile ilgili çalışmalarımızda kapsam dışı bırakılan diğer bir veri çeşidi ise, köy/mezralarda daha önceki tahrir verilerine göre ortaya çıkan ya da kaybolan nüfustur. Bunun nedeni ise bu kişilerin nereye gittiği ya da nereden geldiklerine dair herhangi bir açıklama olmamasıdır. Fakat bu tür veriler göç eğilimini göstermesi açısından dikkate alınmalıdır.

* Prof. Dr., Tokat Gaziosman Paşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-Posta: alpaslandemir@yahoo.com

15-16. YÜZYIL GÖÇ ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM VE TERKEDİLMİŞ KÖYLER MESELESİ: MENEMEN KAZASI ÖRNEĞİ

Tahrir Defterlerinde esas aldığımız göç verileri (doğrudan veriler) incelenen bölge açısından gelen göçler ve giden göçler olarak ikiye ayrılabilir. Giden göç kayıtları defterlerde çok fazla geçmemektedir. Buna örnek olarak isimlerin yanına düşülen “der X”, “gaib”, “perakende olmuş” veya “birünü” kayıtları verilebilir. Bu tür kayıtlardan “gaib”, “perakende olmuş”, “birünü” olarak kaydedilen şahısların nereye gittiklerine dair net bir bilgiye sahip değiliz. Fakat “der X” şeklinde düşülen kayıtlar göç eden şahısların nerelere gittiğini açıkça ortaya koymaktadır. Burada giden göçmenleri bölge içi ve bölge dışı olarak ikiye ayırmak gerekir. Gelen göçlere, yani bölgeye dışarıdan gelen göçlere dair veriler ise: a) Açık bir şekilde isimlerin üzerine düşülen notlar: “an X amed”, “an karye-i X tabi-i X”, “an karye-i X”, “an reaya-yı X”; b) İsimlerin altına düşülen kayıtlar: “Malatya”, “Gergeri”, “Erzincani”, “Şarkı”; c) İsimlerin altında baba adı olarak geçen kayıtlar “Halil veled-i Artukabadı”, “Seydi veled-i Erzincani”; d) Deftere düşülen kayıtlar; e) İlk defa çıkan gruplar olarak beş gruba ayırmak mümkündür. Bir yerleşmenin tahrir defterleri arasındaki nefer sayısı farkı göç çalışması için bize ipucu teşkil eder. Ancak, nüfus iki, üç, dört kat arttı/azaldı veya % 50, % 100, % 150 arttı/azaldı gibi ifadeler değerlendirme sırasında tam olarak kullanılabilecek sağlıklı bir veri değildir. Özellikle başka bir bölgeyle kıyas yapılacağı zaman bu ifadeler doğru ve sağlıklı bir yoruma katkı sağlayamayabilir. Nitekim bölgeler arasında tahrirlerin tutuluş yılları farklı olabilir. Bu nedenle duruma yıllık nüfus artış hızı bazında bakmak daha sağlıklı olacaktır. Daha önce yaptığımız çalışmalardan da hareketle 16. yüzyılda Anadolu için ön görülen yıllık nüfus artış hızı % (binde) 10-15 aralığındadır. Bir bölgenin yıllık nüfus artış hızının bu oranın altı veya üstünde olması ortada açıklanması gereken bir durumun olduğunun göstergesidir.¹

1. Kayıp/Terk Edilmiş Köyler Meselesi

Bu çalışmanın amacı klasik dönem göç çalışmalarında yöntem meselesine açıklık getirebilme yanında, 15. yüzyıldan (elimizdeki kaynaklar bu dönemden başladığı için)-20. yüzyıla kadar mevcut bir gerçeklik olan göç hareketlerinden yola çıkarak Osmanlı iskân çalışmalarında önemli bir problem olan kayıp/terk edilmiş köyler meselesine de dikkat çekmektir.

Yerleşmelerin terk edilmesi ve kaybolması hakkında, Suraiya Faroqhi'nin² kaleme aldığı 1976 tarihli çalışmadan yakın döneme kadar müstakil ve kapsamlı bir araştırma yapıldığını söylemek güçtür.³ Yakın dönemde yapılan bir çalışmada ise Faroqhi'nin dikkat çektiği konunun daha kapsamlı bir şekilde araştırılması ile bazı neticelere varılmıştır. Manisa, Konya ve Sivas bölgelerinden hareketle⁴ yapılan çalışmada 16. yüzyılda kayıtlı köylerin, bölgelere göre değişiklik göstermekle beraber, yaklaşık % 55-65'inin 20. yüzyıla kadar gelen süreçte terk edilerek günümüze ulaşmadığı ortaya çıkmaktadır (bkz. Tablo I).

	Manisa köy		Konya Köy		Sivas Köy	
	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Toplam Köy Sayısı	219	100%	221	100%	353	100%
Devam Eden Köy Sayısı	79	36,07%	75	33,93%	156	44,19%
Kayıp Köy Sayısı	140	63,93%	146	66,06%	197	55,81%

¹ Klasik dönem göç çalışmaları için bkz. Alpaslan Demir, “XVI. Yüzyılda Koğans Nahiyesi: Nüfus ve Yerleşme”, *History Studies International Journal of History*, 3/2, 2011, s. 125-145; Alpaslan Demir, “XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Dış Göçler: Şarkıyan”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 28, 2011, s. 51-66; Alpaslan Demir, *XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntab Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007; Alpaslan Demir, “16. Yüzyılın İlk yarısında Diyarbakır Şehir Demografisine Göçlerin Etkisi”, *Bilgi*, S. 50, Yaz, 2009, s. 15-28; Alpaslan Demir, “15-16. Yüzyıl Göçlerinin Osmanlı İskân Yapısına Etkisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. 34, S. 58, s. 563-581; Alpaslan Demir, “XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Tokat Şehrinde Göçmenler”, *Tokat Sempozyumu, 01-03 Kasım 2012*, C. 1, Tokat 2012, s. 83-97; Alpaslan Demir, “Şahıs Adlarından Hareketle Nüfus Hareketleri ve İskân Tarihi Çalışmalarına Bir Katkı Karahisar-ı Behramşah Nahiyesi Örneği”, I. *Uluslararası Bozok Sempozyumu 5-7 Mayıs 2016 Yozgat 2016*, s. 451-458; Alpaslan Demir, “XV XVI Yüzyıllarda İnebazarı Şahıs Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016, s.429-436; Alpaslan Demir, “Şahıs Adlarından Hareketle Nüfus Hareketleri ve İskân Tarihi Çalışmalarına Bir Katkı: Sivas Kazası Örneği”, *International Journal of Central Asian Studies*, Vol. 20, Kore 2016 (<http://www.iacd.or.kr/sub13.htm>); Yasin Dönder-Alpaslan Demir, “Şahıs Adlarından Hareketle Göç ve İskân Tarihi Çalışmalarına Bir Katkı Cincife Nahiyesi Örneği”, *Türk Göçü 2016 Seçilmiş Bildiriler I*, Yazgan, P. - Tilbe, F. (der.) London: Transnational Press London, 2016, s. 223-229.

² Suraiya Faroqhi, “Anadolu İskanı ve Terk edilmiş Köyler Sorunu”, *Türkiye'de Toplum Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler*, 1976, s. 289-302.

³ Bu bağlamda Prof.Dr. Osman Gümüşçü yürütücülüğünde 2013 yılı Eylül ayında başlanan “Türkiyenin İskân Tarihinde Önemli Bir Problem: Kaybolan Yerleşmeler” isimli Tübitak projesi önem arz eder. Ayrıca, Oktay Özel tarafından 2015 yılında yayımlanan makale “kayıp/terk edilmiş köyler meselesi” açısından önem arz eden bir diğer çalışmadır, bkz. Oktay Özel, “Osmanlı Anadolu'sunda Terk edilmiş/Kayıp Köyler Sorunu (17-19. Yüzyıllar)”, *Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*, Timaş Yay., İstanbul 2015, s. 557-591.

⁴ Bu çalışmada kullanılan bilgiler Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ yürütücülüğünde yapılmakta olan 113K101 nolu TÜBİTAK/SOBAG projesinden elde edilmiştir. Proje sonuç raporu Eylül 2016 tarihinde Tübitak'a teslim edilmiş olup onaylanması akabinde Tübitak'ın internet sayfasında kullanıma açılacaktır.

Tablo I: 16. Yüzyılda Manisa, Konya ve Sivas Kazalarında Mevcut Yerleşme Sayıları ve Kayıp Oranları

16. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıla kadar geçen yaklaşık 350 yıllık zaman dilimi içerisinde ne kadar kayıp olduğunu bilmek kadar kayıpların hangi dönemde yaşandığını bilmek konunun doğru anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.⁵ Bu çerçevede köylerin ortadan kalkması Manisa’da en fazla 1800-1850 ile 1600-1650, Konya’da 1600-1650 ile 1750-1800 ve Sivas’ta 1600-1650 ile 1650-1700 dönemlerinde meydana gelmiştir (bkz. Tablo II). Manisa, Konya ve Sivas bölgesi sonuçlarına bakıldığında kayıp dönemleri farklılık göstermektedir. Şüphesiz bu kayıpların tamamını tek bir nedene indirgemek zordur (bkz. Tablo II).

Dönem	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	
Zaman Dilimi	1600-1650	1650-1700	1700-1750	1750-1800	1800-1850	1850-1900	1900-1950	Toplam
Manisa Kayıp Köy Sayısı	31	3	15	1	59	13	18	140
%	22,14	2,14	10,71	0,71	42,14	9,28	2,85	100
Konya Kayıp Köy Sayısı	90	13	6	25	6	6	0	146
%	61,64	8,90	4,10	17,12	4,10	4,10	0	100
Sivas Kayıp Köy Sayısı	78	69	10	0	10	29	0	197
%	39,59	35,02	5,07	0	5,07	14,72	0	100

Tablo II: 16. Yüzyılda Manisa, Konya ve Sivas Kazalarında Mevcut Yerleşmelerin Çeşitli Zaman Dilimindeki Kayıp Oranları

Köylerin terk edilme ve ortadan kalkma gerekçesi olarak tüm Anadolu için tek bir neden söylemek çok da olası değildir. Her bölgenin kendi iç dinamikleri farklı olması nedeniyle temelde farklı farklı nedenler söz konusudur. Bazı durumlarda birkaç nedenin birleşmesi de köylerin terk edilme oranını etkilemektedir. Fakat yüksek oranda çıkan kayıpların temelde bazı nedenleri olduğu söylenebilir. Sivas, Konya ve Manisa’dan hareketle belirlenen Osmanlı döneminde göç ve buna bağlı olarak köylerin terk edilme sebepleri, temelde ekonomik ve güvenlik olmak üzere iki başlığa indirgenebilirse de, detaylandırıldığında aşağıdaki başlıklarla ifade edilebilir:

- 1) Doğal afetler, iklim salınımları ve salgın hastalıklar
- 2) Büyük taşışın etkileri
- 3) Artan vergilerden kaçış
- 4) Tımar sisteminin bozulması
- 5) Celali isyanları ve eşkıyalık
- 6) Göçler ve bu yolla köylerin toplulaşması
- 7) Ayanların faaliyetleri
- 8) Savaşlar ve askeri seferlerin etkileri
- 9) Mülkiyet özellikleri⁶

2. Menemen Kazası ve Kayıp/Terk Edilmiş Köyler Meselesi

⁵ 16. yüzyıl tahrirlerinde geçen köy isimleri Avarız Defterleri, Şeriye Sicilleri, Şikayet Defterleri, Ahkam Defterleri, Temettuat Defterleri, Nüfus Defterleri, Salnameler ve Tımar Ruznamçe Defterleri taramaları ile takip edilmiştir.

⁶ Bu hipotezlerin detaylı açıklaması Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ yürütücülüğünde yapılmakta olan 113K101 nolu TÜBİTAK/SOBAG projesinin sonuç raporunda bulunmaktadır. Proje sonuç raporu Eylül 2016 tarihinde Tübitak’a teslim edilmiş olup onaylanması akabinde Tübitak’ın internet sayfasında kullanıma açılacaktır.

**15-16. YÜZYIL GÖÇ ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM VE TERKEDİLMİŞ KÖYLER MESELESİ:
MENEMEN KAZASI ÖRNEĞİ**

Nüfus Barındıran	1575	1668	1890	Günümüzde Var Olan	Kaybolan
Köy	45	35	27	25	20
Mezra	23	13	0	0	23
Toplam	68	48	27	25	43

Yukarıda da ifade edildiği üzere Anadolu'nun doğu, orta ve batısında bulunan üç farklı coğrafyada köylerin ortadan kalkma dönemleri farklılık arz etmektedir. Bu çalışmada "aynı bölgede bulunan farklı kazalarda köylerin ortadan kalkma dönemlerinin benzer olup olmadığı" konusu irdelenecektir. Bu nedenle yukarıda bahsi geçen projede yer alan Manisa kazasına yakın Menemen kazası çalışmanın mekânsal konusu olarak belirlenmiştir.

1575 tarihli tahrir defterinde 23'ü mezra, 45'i köy olmak üzere toplam 68 yerleşmede nüfus bulunmaktadır. 1668 tarihli avarız defterinde bu yerleşmelerin sadece 48'i görülmektedir. 1890 tarihli salnamede⁷ ise 27'si bulunmaktadır. Bahsi geçen 27 yerleşmeden ise 25'inin günümüzde köy olarak devamlılığı mevcuttur (bkz. Tablo III).

Tablo III: 1575 Tahririnde Bulunan Nüfuslu Yerleşmelerin Devamlılığı

Menemen kazasında kaybolan yerleşmelerin yüzdesi Manisa kazası ile paralellik göstermektedir. Manisa kazasında kaybolan yerleşmelerin oranı % 63,93 iken bu oran Menemen kazasında % 63,23'tür (bkz. Tablo IV). Benzer bir paralellik Sivas ve ona yakın Tokat kazalarında da görülmektedir. Sivas kazasında kaybolan yerleşme oranı % 55 iken Tokat kazasında⁸ % 52'dir. Kaybolan yerleşme oranlarının yakın bölgelerde paralellik gösterip göstermediği ancak benzer çalışmaların çoğalması ile anlaşılabilir.

Menemen Kazası		
Toplam Yerleşme	8	
Yaşayan Yerleşme	5	37 %
Kaybolan Yerleşme	3	63 %

Tablo IV: Menemen Kazası Yerleşmelerinin Devamlılık Yüzdesi

Menemen kazasının 1575 tahririnde nüfus barındıran 68 yerleşmeden 20'si 1668 tarihli avarız defterinde görülmemektedir. Dolayısıyla bu yerleşmelerin 1575 tarihinden sonraki dönemde ortadan kalktığı söylenebilir. 1600-1650 aralığına yerleştirilen bu kayıpların oranı % 29'dur. Menemen kazasında olduğu gibi Manisa kazasında da en yüksek ikinci kayıp dönemi bu aralık idi. Bu dönem kayıpları genel itibari ile celali isyanlarının sosyo-ekonomik yansımalarının bir sonucu olarak görülebilir. Nitekim Mustafa Akdağ, uzun Avusturya ve İran harpleri sırasında gelişen ve 1596'dan itibaren Anadolu'nun sosyal hayatını bozan Celali karışıklıklarının köylüleri ziraattan leventliğe çektiğini, güven kalmadığı için üretimin azaldığı kötü hava şartlarının da etkisi ile memlekette açlığın baş gösterdiğini, bu durumun da Anadolu'da, gıda maddelerini ateş pahasına çıkardığından detaylı olarak bahsetmektedir.⁹ Yöneticiler de dahil olmak üzere yapılan eşkıyalık faaliyetlerinin Menemen bölgesini etkilediği kaynaklara yansımıştır.¹⁰

	1600-1650	1650-1700	1700-1750	1750-1800	1800-1850	1850-1900	1900-1950	Kaybolan Yerleşme	Yaşayan Yerleşme
Köy	10		8				2	20	25
Mezra	10		13					23	0

⁷ Avarız ve Salname verileri için bkz. Cevat Bakkal, *Menemen Kazası XV-XVIII. Yüzyıllar*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1994.

⁸ Bu bilgi "16.-20. Yüzyıllarda Anadolu'da Kaybolan Yerleşmeler: Tokat Örneği" isimli doktora tezini hazırlamakta olan Yasin Dönder tarafından paylaşılmıştır.

⁹ Mustafa Akdağ, *Celali İsyancıları (1550-1603)*, AÜDTCF Yay., Ankara 1963, s. 455.

¹⁰ Mustafa Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul 1944.

Toplam	20		21				2	43	25
Kayıp Oranı	29 %		31 %				3 %	63 %	37 %

Tablo V: Menemen Kazası Yerleşmelerinin Kaybolma Dönemleri

Manisa kazasında en fazla kaybolan yerleşme dönemi 1800-1850 aralığında iken Menemen kazasında % 31 oranı ile 1700-1750 aralığındadır. Manisa kazasında 1700-1750 aralığı yaklaşık % 11 kayıp oranı ile dördüncü sıradadır. Menemen kazasına ait, en son 1668 tarihli Avarız defterinde görülen, 21 yerleşmenin ortadan kalkma nedeni için çeşitli önermeler yapılabilir. Menemen bölgesi deprem kuşağında yer alması nedeniyle tarih boyunca pek çok büyük depremden etkilenmiştir. 1688 yılında İzmir merkezli büyük depremde 15 bin civarında kişi hayatını kaybetmiştir.¹¹ Bu deprem büyük çapta Menemen bölgesini de etkilemiş olmalıdır. Bu bölgede 1862, 1880, 1899 tarihlerinde de büyük depremler yaşanmıştır.¹² Menemen bölgesi yerleşmelerini olumsuz etkileyen bir başka etmen ise Gediz nehri taşkınlarıdır. Tarihi süreç içerisinde taşkınlar nedeniyle pek çok yerleşmenin olumsuz etkilendiği bilinmektedir.¹³ Örneğin 1868 yılında taşkın yapan Gediz nehri Menemen ve çevresinde etkili olmuştur. Alçak bölgelerdeki mahsul sular altında kalarak telef olmuş, buğday ve arpa ancak yüksek bölgelerde kalmıştır. Menemen ovasında, Gediz yatağını değiştirerek (çatallanarak) üç farklı yataktan akmaya başlamıştır. Yetkililerin yaptıkları yazışmalardan anlaşıldığı üzere bu durum hemen hemen her sene yaşanmaktadır.¹⁴ Köylerin terk edilmesinde etmen olabilecek bir başka unsurun kuraklık olduğu ifade edilebilir. Nitekim Menemen bölgesinde zaman zaman yaşanan kuraklığa bağlı olarak azalan üretim nedeniyle halkın çok zor duruma düştüğü bilinmektedir.¹⁵ Yöneticilerin yaptığı zulümler ise bir başka etmen olarak ifade edilebilir.¹⁶

SONUÇ

Tahrir defterlerinde kayıtlı göç verilerinin ortaya konması nüfus ve yerleşme ile ilgili yapılacak çıkarımları ortaya koymaya yardımcı olacaktır. Bu nedenle bölge araştırmalarında göç faktörünün üzerinde durulması önemlidir. Göçe bağlı olarak ortaya çıkan terkedilmiş/kaybolan yerleşmeler meselesi ise Faroqi'nin 1976 yılında kaleme aldığı çalışmasından sonra maalesef üzerinde yeterince durulmamış bir meseledir. Bu çerçevede son dönemlerde yapılan az sayıdaki çalışmalar kıymet arz etmektedir. Fakat ancak bu tür çalışmaların çoğaltılması ile Anadolu'nun terkedilmiş/kaybolan yerleşmeleri hakkında kıyas yoluyla yorumlara gidilebilir. Bu çalışmada Menemen kazası kaybolan yerleşmeleri ile Manisa kazası kaybolan yerleşmeleri mukayese edilmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan sonuca göre yakın bölgelerde dahi farklı dönemlerde kaybolma oranları çıkabilmektedir. Dolayısıyla her bölgenin kendi iç ve dış dinamikleri yerleşmelerin kaybolma oranını etkilemektedir. 1575 tahririnde Menemen kazasında mevcut nüfus barındıran yerleşmelerin % 63'ü 20. yüzyıla ulaşmamış ve ortadan kalkmıştır. Menemen kazası yakınlarında bulunan Manisa kazasında kaybolan yerleşme oranı benzerlik göstermesine karşın kayıp dönemleri farklılık arz etmektedir. Menemen kazasında yerleşmelerin ortadan kalkma sebeplerinin celali isyanları, depremler, Gediz nehri taşkınları, kuraklık, yöneticilerin haksız tutumları olduğu söylenebilir. Daha detaylı yorumlar ve kaybolan yerleşmelerin lokalizasyonu için alan araştırmasına ihtiyaç duyulduğu da ifade edilmelidir.

¹¹ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>

¹² Selahattin Satılmış, *Aydın Vilayetinde Doğal Afetler (1850-1900)*, Celal Bayar Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Manisa 2012.

¹³ Selahattin Satılmış, agt, s. 271-282.

¹⁴ Selahattin Satılmış, agt, s. 277-279.

¹⁵ Selahattin Satılmış, agt, s. 337-340.

¹⁶ Vehbi Günay, "Batı Anadolu'da Ayanlık Mücadeleleri ve Bergama Voyvodası Sağancılı Veli", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXI/2, 2006, s. 93-118.

KAYNAKÇA

I- Yayımlanmamış Arşiv Kaynakları:

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi:

Tahrir Defterleri No (TKGM.KKA.TD.): 115.

II- Telif Eserler ve İnternet Kaynakları:

AKDAĞ, Mustafa, *Celali İsyancıları (1550-1603)*, AÜDTCF Yay., Ankara 1963.

BAKKAL, Cevat, *Menemen Kazası XV-XVIII. Yüzyıllar*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1994.

DEMİR, Alpaslan, “15-16. Yüzyıl Göçlerinin Osmanlı İskân Yapısına Etkisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. 34, S. 58, s. 563-581.

DEMİR, Alpaslan, “16. Yüzyılın İlk yarısında Diyarbakır Şehir Demografisine Göçlerin Etkisi”, *Bilig*, S. 50, Yaz, 2009, s. 15-28.

DEMİR, Alpaslan, “Şahıs Adlarından Hareketle Nüfus Hareketleri ve İskân Tarihi Çalışmalarına Bir Katkı Karahisar-ı Behramşah Nahiyesi Örneği”, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 5-7 Mayıs 2016 Yozgat 2016*, s. 451-458.

DEMİR, Alpaslan, “Şahıs Adlarından Hareketle Nüfus Hareketleri ve İskân Tarihi Çalışmalarına Bir Katkı: Sivas Kazası Örneği”, *International Journal of Central Asian Studies*, Vol. 20, Kore 2016. (<http://www.iacd.or.kr/sub13.htm>).

DEMİR, Alpaslan, “XV XVI Yüzyıllarda İnebazarı Şahıs Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016, s. 429-436.

DEMİR, Alpaslan, “XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Tokat Şehrinde Göçmenler”, *Tokat Sempozyumu, 01-03 Kasım 2012*, C. 1, Tokat 2012, s. 83-97.

DEMİR, Alpaslan, “XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Dış Göçler: Şarkıyan”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 28, 2011, s. 51-66.

DEMİR, Alpaslan, “XVI. Yüzyılda Koğans Nahiyesi: Nüfus ve Yerleşme”, *History Studies International Journal of History*, 3/2, 2011, s. 125-145.

DEMİR, Alpaslan, *XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntab Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.

DÖNDER, Yasin-Alpaslan Demir, “Şahıs Adlarından Hareketle Göç ve İskân Tarihi Çalışmalarına Bir Katkı Cincife Nahiyesi Örneği”, *Türk Göçü 2016 Seçilmiş Bildiriler I*, Yazgan, P. - Tilbe, F. (der.) London: Transnational Press London, 2016, s. 223-229.

FAROQHİ, Suraiya, “Anadolu İskanı ve Terk edilmiş Köyler Sorunu”, *Türkiye'de Toplum Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler*, 1976, s. 289-302.

GÜNAY, Vehbi, “Batı Anadolu'da Ayanlık Mücadeleleri ve Bergama Voyvodası Sağancılı Veli”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXI/2, 2006, s. 93-118.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>

ÖZEL, Oktay, “Osmanlı Anadolu'sunda Terkedilmiş/Kayıp Köyler Sorunu (17-19. Yüzyıllar)”, *Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*, Timaş Yay., İstanbul 2015, s. 557-591.

SATILMIŞ, Selahattin, *Aydın Vilayetinde Doğal Afetler (1850-1900)*, Celal Bayar Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Manisa 2012.

ULUÇAY, Mustafa Çağatay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul 1944.